

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W POLSCE

Marek Kulesza

Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa, Polska

Streszczenie

W artykule opisano wybrane aspekty rozwoju przedsiębiorczości w Polsce. Omówiono bariery utrudniające prowadzenie działalności gospodarczej, oraz podano pozycje zajmowane przez Polskę w rankingach cząstkowych „Doing Business 2008”.

Wprowadzenie

Na posiedzeniu Rady Europejskiej w Lizbonie, latem 2000 roku ustalono strategiczny cel transformacji gospodarki Unii Europejskiej w najbardziej konkurencyjną i dynamiczną opartą na wiedzy gospodarkę na świecie, zdolną do zrównoważonego wzrostu gospodarczego z większą ilością lepszych miejsc pracy i większą spójnością społeczną. Strategia ta skupia się na innowacyjności (gospodarka oparta na wiedzy), liberalizacji (rynków energii, transportu, telekomunikacji, finansowych), przedsiębiorczości (ułatwienia w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej) oraz spójności społecznej. Podjęte przez Komisję Europejską działania koncentrują się na sposobach pobudzenia przedsiębiorczości i ułatwieniu działalności małych i średnich przedsiębiorstw. Przejawem tych działań jest „Small Business Act” dla Europy przyjęty przez Komisję Europejską 25 czerwca 2008 roku [1].

1. Rola małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce

W połowie XX w., ekonomiści przewidywali dominację wielkich firm. Wielkość była niezbędna do osiągnięcia korzyści skali, do eksploatacji zagranicznych rynków, dotrzymywania kroków w regulacjach i nowych możliwościach technologicznych. Rzeczywiście, w latach 1960 i 1970, wielkie przedsiębiorstwa zdominowały gospodarkę. Lecz potem trend się obrócił. Wielkie firmy zaczęły działać racjonalnie przeprowadzając restrukturyzację, outsourcing czy downsizing, a liczba właścicieli przedsiębiorstw w krajach OECD wzrosła z 299 mln do 45 mln w latach 1972 – 1998. David Birch [2] prowadząc w 1979 roku badania dotyczące tworzenia miejsc pracy w USA, zauważył, że najwięcej ich powstaje w małych przedsiębiorstwach. Początkowo wyniki jego badań spotkały się z lekceważeniem ekonomistów. Badania prowadzone przez Canadian Federation of Independent Business we wczesnych latach 1980, potwierdziły jego spostrzeżenia. Kanadyjski projekt badawczy Canadian Growth Firms Project, wykazał, że 2,7% firm spełniających kryteria High-Growth Firms stworzyło 60% nowych miejsc pracy między 1997 a 2000 rokiem [2]. Za przedsiębiorstwa *High Growth* uważa się wszystkie przedsiębiorstwa z przeciętnym rocznym wzrostem większym niż 20% w ciągu trzech lat. Wzrost może być mierzony liczbą pracowników lub wielkością obrotu. Przedsiębiorcy zaczynają swoją działalność od stworzenia mikro przedsiębiorstwa, które rozrasta się potem do małego, średniego, a czasami dużego przedsiębiorstwa. Mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) odgrywają główną rolę w gospodarce europejskiej. To w nich głównie koncentrują się ludzkie umiejętności i predyspozycje w zakresie przedsiębiorczości, innowacji i zatrudnienia. W rozszerzonej Unii Europejskiej liczącej 27 państw około 23 mln MŚP stanowi 99% wszystkich przedsiębiorstw i zapewnia około 75 mln miejsc pracy. Dużych przedsiębiorstw jest 41 000 [1]. Często jednak MŚP stoją wobec nie-

doskonałości rynku. Mają trudności z uzyskaniem kapitału lub kredytu, zwłaszcza w fazie uruchomienia przedsiębiorstwa. Ich ograniczone zasoby mogą utrudniać dostęp do nowych technologii lub innowacji. Dlatego też wsparcie dla MŚP jest jednym z priorytetów Komisji Europejskiej dotyczących wzrostu gospodarczego, tworzenia miejsc pracy oraz spójności gospodarczej i społecznej. Komisja Europejska zdefiniowała pojęcie MŚP. Definicja ta jest ważna przy ocenie, które przedsiębiorstwa mogą korzystać z pomocy państwa, programów pomocowych UE mających na celu promocję MŚP, tak aby maksymalnie ograniczyć zakłócenia konkurencji. Nowa regulacja weszła w życie 1 stycznia 2005 r. Kryteria podziału na mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa przedstawione są w tablicy 1.

Tablica 1. Kryteria podziału na mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa

Przedsiębiorstwo		Mikro	Małe	Średnie
Zatrudnienie		< 10 ludzi	< 50 ludzi	< 250 ludzi
Roczny obrót	lub	< 2 mln EUR	< 10 mln EUR	< 50 mln EUR
Całkowity bilans roczny		< 2 mln EUR	< 10 mln EUR	< 43 mln EUR

Źródło: Nowa definicja MŚP, Poradnik dla użytkowników i wzór oświadczenia, Wspólnoty Europejskie, Bruksela, 2006 [3].

Jednym z głównych wyzwań stojących przed państwami członkowskimi Unii Europejskiej jest pobudzenie przedsiębiorczości. Dyrekcja Generalna „Enterprise and Industry” KE, od wielu lat bada rozwój przedsiębiorczości w państwach członkowskich UE i porównuje uzyskane opinie z tymi z nie europejskich krajów, szczególnie z USA. Sondaże na zlecenie KE przeprowadza The Gallup Organization. Ostatni sondaż *Flash Eurobarometer* przeprowadzono w styczniu 2007 r., w 25 państwach UE oraz w USA, Islandii i Norwegii [4]. Celem sondażu jest badanie rozwoju przedsiębiorczości, identyfikacja tego co podsyca przedsiębiorcze dążenia i co zachęca ludzi do zostania przedsiębiorcami, dostarcza danych o postawach publicznych takich jak przedsiębiorczość, edukacja przedsiębiorcza, podejmujących ryzyko, startujących z przedsiębiorstwem, przeszkodach w tworzeniu przedsiębiorstw i niepowodzeniach w biznesie. Na pierwsze pytanie w sondażu, przeprowadzonym w kwietniu 2004 r. które dotyczy statusu, czy preferujesz zatrudnienie, czy samozatrudnienie, 51 procent respondentów z Polski opowiada się za samozatrudnieniem, a 65% spośród nich chce posiadać własne przedsiębiorstwo [5]. Z tych danych wynika, że w społeczeństwie istnieje duży potencjał przedsiębiorczości. Przeprowadzone w tym samym roku badania w ramach programu Global Entrepreneurship Monitor, pokazują, że stopa zaangażowania w nowe przedsięwzięcia gospodarcze (*Early-Stage Entrepreneurial Activity Participation*), określana również jako stopa przedsiębiorczości ogółem (*Total Entrepreneurial Activity*) była równa w roku 2004 – 8,83% [6]. Ten podstawowy dla GEM indeks mierzy stopę osób zaangażowanych w rozpoczynanie lub rozwijanie nowych przedsięwzięć gospodarczych, wyliczany jest sumarycznie z dwóch kategorii, tj. osób starających się rozpocząć biznes (*Nascent Entrepreneurs*) oraz początkujących przedsiębiorców (*Young Entrepreneurs*), przy czym osoby, które mogą być przypisane do obydwu kategorii uwzględniane są tylko raz. Dlaczego przy tak dużym potencjale polskiej przedsiębiorczości, tak mało osób decyduje się założyć swoje przedsiębiorstwo. Z sondażu Flash Barometr „*Entrepreneurship*” przeprowadzonego w kwietniu 2004 r. wynika że 87 % respondentów z Polski za główną trudność w założeniu własnego przedsiębiorstwa uważa brak środków finansowych, 70% uważa, że to złożoność procedur administracyjnych powstrzymuje ich przed podjęciem działalności gospodarczej [5].

2. Charakterystyka polskich przedsiębiorstw

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku doszło do gruntownej przebudowy struktury własnościowej polskiej gospodarki. Zwiększenie roli sektora prywatnego nastąpiło w wyniku zarówno szybkiego rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw, powstających w zdecydowanej większości przy zaangażowaniu kapitału prywatnego, jak również prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. W okresie transformacji liczba nowych podmiotów gospodarczych wzrosła prawie trzykrotnie. Dominującą pozycję (pod względem ilościowym) utrzymują zakłady osób fizycznych, których liczba wzrosła o ok. 150%. Największą grupą przedsiębiorstw są firmy najmniejsze zatrudniające do 9 osób, które stanowią 95% ogółu. Udział firm małych (10-49 pracowników) wynosi 4%, natomiast średnich (50-249) 0,8%. Firmy duże (powyżej 250) stanowią ok. 0,1% [7].

Mikroprzedsiębiorstwa (podmioty zatrudniające do 9 pracowników) – są szczególną grupą przedsiębiorstw. Zazwyczaj działają w jednej branży, szczególnie w handlu, transporcie, budownictwie i obsłudze nieruchomości i firm. Zatrudniają ok. 3,2-3,5 mln osób tj 20% zatrudnionych w gospodarce (przeciętnie ok. 2 osoby). Analiza przychodów i kosztów wskazuje, iż są one zazwyczaj rentowne. Nakłady inwestycyjne w mikroprzedsiębiorstwach realizowane są zazwyczaj ze środków własnych, ze względu na silne ograniczenie płynności, a także wysokiej awersji do ryzyka mikroprzedsiębiorców [7].

Na koniec 2007 roku w systemie REGON zarejestrowanych było 3.685,6 tys. podmiotów gospodarki narodowej, było to blisko 50 tys. więcej niż na koniec roku 2006. Spośród zarejestrowanych podmiotów 139,5 tys. należało do sektora publicznego (było to o 0,5% więcej niż w roku 2006), zaś 3.546,1 tys. do sektora prywatnego (wzrost o 1,4%). Liczba przedsiębiorstw państwowych zmniejszyła się z 913 do 572. Z kolei liczba podmiotów zarejestrowanych jako osoby fizyczne wyniosła 2.787 tys. i była najwyższa od 2003 r. (w porównaniu z rokiem 2006 przybyło ponad 20 tys. takich podmiotów). Rok ubiegły był kolejnym, w którym dynamicznie wzrosła liczba spółek handlowych (o 6,1%). Liczba spółek akcyjnych, która w poprzednich latach w zasadzie się nie zmieniała, na koniec 2007 roku zwiększyła się o ponad 200 podmiotów w stosunku do końca 2006 roku. Liczba zarejestrowanych podmiotów najbardziej wzrosła w województwach: mazowieckim (o 2,9%), opolskim (2,2%), oraz wielkopolskim (1,9%), natomiast spadek liczby podmiotów wystąpił w województwach łódzkim oraz podlaskim [8].

Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów w 2007 roku była nieco niższa niż w roku 2006 i wyniosła 295 tysięcy. Spadek ten wynikał z mniejszej liczby nowo rejestrowanych fundacji i stowarzyszeń, częściej rejestrowano spółki oraz działalność gospodarczą osób fizycznych.

Znacząco spadła liczba podmiotów wyrejestrowanych – z 271 tysięcy w 2006 roku do 242 tys. w roku 2007. Wzrost liczby podmiotów nowo rejestrowanych miał miejsce w województwach: pomorskim, lubelskim oraz mazowieckim (wzrost odpowiednio o 7,1%, 2,7% oraz 1,7%). W pozostałych województwach liczba nowo rejestrowanych podmiotów była niższa niż w roku 2006. [8].

3. Otoczenie instytucjonalne przedsiębiorstw

Na funkcjonowanie przedsiębiorstw ma wpływ szeroko rozumiane otoczenie biznesu: prawo i regulacje oraz ich egzekwowanie, system podatkowy, koszty pracy, dostępna infrastruktura drogowa, telekomunikacyjna, rynek finansowy, otoczenie instytucjonalne, sądownictwo itp.[5]. Przedsiębiorca decydujący się na rozpoczęcie działalności, po oszacowaniu szans i zagrożeń powodzenia wybranego przedsięwzięcia na rynku, musi dokonać rejestracji swojej działalności. W zależności od rodzaju aktywności planowanej firmy, a także m.in. od rozmiaru musi zdecydować się na określoną formę jej prowadzenia. Jednak nie każda forma prawna jest dostępna dla każdego przedsiębiorcy i każdego przedsięwzięcia.

Każdy przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą zobowiązany jest do ponoszenia szeregu danin publicznych. System podatkowy określa zasady pobierania podatków oraz ich wysokość. Na system podatkowy składają się nie tylko przepisy prawne, lecz również struktura instytucjonalna i podmiotowa. Przejrzysty i łatwy do przewidzenia system podatkowy, a przede wszystkim nie obciążający nadmiernie przedsiębiorcy, wpływa na podejmowanie decyzji o rejestracji przedsięwzięcia i poprawy otoczenia biznesu [5].

Otwierając własną działalność przedsiębiorcy często decydują się na zatrudnianie pracowników. Zasady ich zatrudniania i zwalniania reguluje prawo pracy. Dla przedsiębiorców niezwykle istotny jest koszt zatrudnienia pracownika, który może wpływać na decyzję o legalnym etacie lub też utrzymaniu go w szarej strefie, a także regulacje

prawne, by nie były zbyt restrykcyjne. Nawiązywanie trwałej współpracy gospodarczej opartej na wzajemnej umowie o świadczeniu usług bądź dostawie towarów, kredytowanie działalności odbiorców to częste praktyki spotykane w obrocie gospodarczym. Z tego punktu widzenia niezmiernie istotnym elementem jest funkcjonowanie sądownictwa, które wpływa na sprawiedliwy i efektywny przebieg sporów gospodarczych. Nieterminowe regulowanie należności, niespłacanie długów

przez kredytobiorców to jedno z ważniejszych zagrożeń funkcjonowania dzisiejszych firm. W obliczu takiej sytuacji niezmiernie ważnym elementem jest funkcjonowanie i wydajność polskiego wymiaru sprawiedliwości. Korupcja jest postrzegana jako jedna z barier rozwoju przedsiębiorczości. Zmienia ona wolny rynek w rynek układów oraz wywiera wpływ na koszty funkcjonowania przedsiębiorstw. Jasne i przejrzyste reguły gry rynkowej są podstawą dobrego funkcjonowania całej gospodarki [5].

Na początku 2006 r. Ministerstwo Gospodarki podjęło inicjatywę przeglądu utrudnień w podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej. Polscy przedsiębiorcy uważa za poważny problem niską jakość stanowionego prawa - brak stabilnych przepisów w określonych dziedzinach, szczególnie w zakresie prawa podatkowego, dużą inflację prawa, niespójność poszczególnych aktów i niejasne sformułowania, które są przyczyną trudności interpretacyjnych (np. uregulowania dotyczące podatku VAT) [9]. Przedsiębiorcy wskazują również na nadmierne obowiązki administracyjne jako bardzo istotną barierę prowadzenia działalności gospodarczej – w szczególności na rozbudowaną sprawozdawczość i obowiązek przechowywania danych. Generuje to duże koszty i nadmiernie angażuje kapitał ludzki i rzeczowy polskich firm [9]. W opinii przedsiębiorców szczególnym utrudnieniem są zbyt liczne i uciążliwe kontrole. Obecnie może je przeprowadzać ok. 40 różnych instytucji. W praktyce nie przestrzega się zasady jednej kontroli w jednym czasie. Często zdarza się kilka kontroli w tym samym okresie, ponadto są one nadmiernie wydłużane. Przedsiębiorcy uważają także, iż nadal zbyt duża jest liczba wymaganych koncesji i zezwoleń. W ich ocenie, pociąga to za sobą duże koszty i może sprzyjać zachowaniom korupcyjnym, tym bardziej, że informacje o firmach, które uzyskały zezwolenia czy licencje są trudno dostępne. Przedsiębiorcy dostrzegają braki w prowadzeniu ewidencji administracyjnej. W ich opinii brak jest zdolności urzędów wszystkich szczebli oraz ze wszystkich obszarów do bieżącego gromadzenia i przechowywania w sposób systematyczny i przydatny do prowadzenia porównań danych administracyjnych w zakresie liczby złożonych wniosków, ich obsługi oraz liczby złożonych odwołań. Tego typu dane ilościowe mogłyby umożliwić identyfikację „wąskich gardeł” proceduralnych, a także pomóc w określeniu rzeczywistych wymogów kadrowych i szkoleniowych

oraz we wskazaniu błędów najczęściej popełnianych przez przedsiębiorców i najlepszych instrumentów dla ich uniknięcia [9]. Przedsiębiorcy nie mają zaufania do procedur odwoławczych. Trudności z pozyskaniem informacji na temat częstotliwości zaskarżania decyzji wskazują na błędy w prowadzeniu ewidencji (lub jej nieprowadzenie) oraz brak zaufania przedsiębiorców co do obiektywnej weryfikacji decyzji przez organy nadrzędne. Decyzje, od których złożono odwołanie do drugiej instancji, są często rozpatrywane przez te same urzędy, które wydały pierwotną decyzję, co jest praktyką niezgodną z koncepcją niezależnej kontroli przesądowej [9].

Zbyt rozbudowane i skomplikowane prawo o niskiej jakości w sposób istotny utrudnia procesy rozwojowe w gospodarce. Istniejące bariery, zwłaszcza biurokracja, ograniczają przedsiębiorczość polskich obywateli, utrudniają prowadzenie działalności biznesowej i zniechęcają zagranicznych inwestorów.

4. Instytucje wspierające rozwój przedsiębiorczości w Polsce

System wspierania rozwoju przedsiębiorczości w Polsce opiera się na współpracy partnerów na trzech poziomach działania: krajowym (Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości), wojewódzkim (Regionalne Instytucje Finansujące - działają jako wojewódzkie instytucje zarządzające realizacją programów regionalnych skierowanych do sektora MŚP i współpracują z PARP przy realizacji programów krajowych) i bezpośrednich usługodawców (organizacje zarejestrowane w Krajowym Systemie Usług dla MŚP, w tym między innymi: Punkty Konsultacyjne, Centra Euro Info, Fundusze Poręczeń Kredytowych, Fundusze Pożyczkowe, Krajowa Sieć Innowacji) [10]

5. Samorząd gospodarczy i organizacje pracodawców

Samorząd gospodarczy niezależnie od ram prawnych, w których funkcjonuje, jest podstawowym ogniwem łączącym przedsiębiorców i władzę publiczną, niezbędnym dla prawidłowego rozwoju gospodarki. Poprzez swoją reprezentację samorządową, przedsiębiorcy mogą wpływać na kształtowanie odpowiednich warunków do prowadzenia działalności gospodarczej co ma szczególne znaczenie w warunkach nasilającej się konkurencji i globalizacji. Do organizacji samorządu gospodarczego w Polsce zaliczają się zasadniczo izby gospodarcze i rzemieślnicze, zrzeszenia przedsiębiorców, a także ich krajowe

reprezentacje. Podobną rolę do struktur samorządu gospodarczego pełnią organizacje pracodawców (tzn. reprezentują interesy zrzeszonych przedsiębiorców, chociaż nie zaliczają się one formalnie do struktur określanych umownie jako „samorząd gospodarczy”[10]. Większość tych organizacji tworzy struktury ogólnopolskie. Związek Rzemiosła Polskiego zrzesza ponad 300 tys. zakładów rzemieślniczych, które zatrudniają ok. 1,5 mln osób. W jego strukturze funkcjonuje 490 cechów, 271 spółdzielni rzemieślniczych, 27 izb rzemiosła i przedsiębiorczości. Związek zajmuje się rozwijaniem działalności gospodarczej rzemiosła oraz reprezentowaniem interesów środowiska w kraju i za granicą [10]. Naczelna Rada Zrzeszeń Handlu i Usług jest organizacją samorządu zawodowego kupców, gastronomików i usługodawców. Jest jedyną ogólnopolską organizacją samorządową skupiającą małe i średnie przedsiębiorstwa handlowe, gastronomiczne i usługowe. Jest również członkiem unijnej organizacji EuroCommerce, która zrzesza organizacje handlowe z państw UE[10]. Krajowa Izba Gospodarcza jest ogólnokrajową instytucją samorządu gospodarczego w Polsce, Izba

pośrednio reprezentuje około 300 tys. krajowych przedsiębiorstw. Zadaniem KIG jest wszechstronna pomoc w prowadzeniu działalności gospodarczej oraz promocja przedsiębiorczości. Powstała w 1989 r. Konfederacja Pracodawców Polskich była pierwszą ogólnokrajową organizacją zrzeszającą polskich pracodawców, reprezentuje ich również w Międzynarodowej Organizacji Pracy. Reprezentuje ok. 6 tys. podmiotów zatrudniających ponad 2 mln pracowników. Organizacja działa w Trójstronnej Komisji ds. Społeczno-Gospodarczych [10]. Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych „Lewiatan” utworzona w 1999 r. przez cztery branżowe związki pracodawców prywatnych: mediów i reklamy, banków i instytucji finansowych, przemysłu spożywczego oraz konsultingu. Organizacja skupia około 3000 firm zatrudniających ponad 500 tys. osób. Jest członkiem Komisji Trójstronnej ds. Społeczno-Gospodarczych [10]. Założony w 1991 r. Business Centre Club jest klubem przedsiębiorców, zrzeszającym ponad 1200 firm, zatrudniających ponad 600 tys. pracowników. Jednym z ważniejszych działań BCC jest lobbing gospodarczy na rzecz przedsiębiorców i ich firm oraz rozwoju gospodarki wolnorynkowej, tworzenia dobrego prawa, walki z bezrobociem. Większość tych organizacji prowadzi badania ankietowe i analizy mające na celu identyfikację barier utrudniających prowadzenie działalności gospodarczej. Sporządzone na ich podstawie opracowania i raporty są przekazywane politykom i udostępniane opinii społecznej.

Podsumowanie

Silny wzrost gospodarczy w ostatnich latach nie wyeliminował najistotniejszych barier w rozwoju przedsiębiorczości w Polsce. Kolejne Raporty Ministerstwa Gospodarki „Przedsiębiorczość w Polsce” ukazują, że największe zaległości wciąż leżą w sferze instytucjonalno-prawnej działalności gospodarczej. Istniejące bariery – generują nadmierne koszty i ryzyko działalności, uniemożliwiają wykorzystanie potencjału polskiej przedsiębiorczości. Hamują one również postęp w takich sferach, jak innowacyjność, badania i rozwój, wykorzystanie technik informacyjnych i komunikacyjnych [8]. Spostrzeżenia te potwierdza odległa pozycja Polski 74 miejsce na 178 ocenianych krajów, według syntetycznej oceny łatwości prowadzenia działalności gospodarczej (*ease of doing business*) w Raporcie Banku Światowego i IFC „*Doing Business 2008*” [11], a także odległe miejsca w rankingach cząstkowych tworzących tą ocenę. Najniższa ocena 129 miejsce dotyczy bardzo newralgicznej dla rozwoju przedsiębiorczości kategorii „łatwość rozpoczynania działalności gospodarczej” [11]. Pod względem łatwości uzyskania licencji i koncesji Polska zajmuje 156 miejsce. Czynności te są bardzo czasochłonne (308 dni), sformalizowane (30 formalności) i kosztowne (159,8% dochodu *per capita*) [11]. W kategorii zatrudnianie pracowników zajmujemy 78 pozycję [11]. Pod względem łatwości rejestracji nieruchomości Polska zajęła 81 miejsce [11]. W kategorii łatwości uzyskiwania kredytu Polskę sklasyfikowano na 68 miejscu [11]. Pod względem ładu korporacyjnego Polska zajęła 33 miejsce [11]. Pod względem łatwości płacenia podatków, w rankingu cząstkowym Polska zajęła 125 miejsce [11]. Stosunkowo dobrze oceniono w Polsce procedury związane z handlem międzynarodowym 40 miejsce [11]. W zakresie egzekwowania w Polsce zobowiązań umownych, czas dochodzenia należności z umów skrócił się do 830 dni i zajmujemy obecnie 68 miejsce [11]. Natomiast w kategorii likwidacji przedsiębiorstwa zajmujemy 88 miejsce [11].

LITERATURA

1. Think Small First, A Small Business Act for Europe, Brussels, SEC(2008)2101
2. Ahmad N., Hoffmann A.N., 2008, A Framework for Addressing and Measuring Entrepreneurship, OECD Statistics Working Paper, STD/DOC(2008)2
3. Nowa definicja MŚP, Poradnik dla użytkowników i wzór oświadczenia, Wspólnoty Europejskie, Bruksela, 2006
4. Flash Eurobarometer Series 192 – The Gallup Organization „Entrepreneurship Survey of the EU (25 Member States), United States, Iceland and Norway” Analytical Report, April 2007
5. Flash Eurobarometer Series 160 –The Gallup Organization “Entrepreneurship” Analytical Report, June 2004
6. K. Bałowski, M. Koczerga, P. Zabierowski, Studium Przedsiębiorczości w Polsce w roku 2004. Raport GEM Polska, Fundacja Edukacyjna Bachalski, Poznań 2005.
7. Przedsiębiorczość w Polsce 2005, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2005
8. Przedsiębiorczość w Polsce, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2008
9. Przedsiębiorczość w Polsce 2006, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2006
10. Przedsiębiorczość w Polsce 2007, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2007
11. Doing Business In 2008” The International Bank for Reconstruction and Development /International Finance Corporation, Washington 2007